

L'ESGLÉSIA LOCAL

REFLEXIÓ TEOLÒGICA ENTORN DEL N. 26.A. DE LA «LUMEN GENTIUM»

per Ramon POU i RIUS

La quasi totalitat d'eclesiologies sistemàtiques existents i, en concret, les que fins al Vaticà II han estat considerades oficials, han tractat el teme d'*església local* com una derivació del de l'*església total-universal*. L'*església una, santa, catòlica i apostòlica* és considerada primordialment, en aquestes eclesiologies, en l'anomenada *església universal*, que s'objectiva en una macrosocietat organitzada de forma compacta. En afirmar que l'*església és una*, aquestes eclesiologies no destrien prou acuradament les categories de fenomen numèric (sociològic), de les categories de fenomen sacramental (simbòlic). Es pensa més en una *església*, des del punt de vista fenomènic, en tant que societat organitzada i perfecta, que no pas en una comunitat sacramental o *església signe i misteri*.

L'afirmació que l'*església és una*, feta sota el predomini de la categoria numèrica, mena a una concepció d'unitat eclesiàstica d'imatge sòcio-organitzativa. A l'interior d'una tal concepció, la jerarquia hi té un paper hegemònic i gairebé fontal de la unitat i universalitat sòcio-dogmàtiques de l'*església*. La insistent consideració polaritzada entorn del cos jeràrquic (monàrquicament concebut), desplaça en la teoria i en la pràctica el paper propi de l'*església local*, reduint-la, per un cantó, a l'aspecte d'*església particular* i, per un altre, a l'aspecte d'*església dependent i subordinada*, com si fos només una executora de directrius emanades d'una *església superior i universal*.

Les *esglésies locals* en el sentit jurídic (= les diòcesis i, dins d'aquestes, les parròquies) eren considerades *esglésies o*, millor dit,

església, en la mesura que eren contemplades en i des de la universal-total. Es tracta, doncs, d'una eclesiologia *descendent*, ja que l'església local era sistematitzada com una emanació d'una església universal que era la una i la catòlica. Aquesta figura eclesiològica és profundament estructurada segons la imatge d'una societat imperial o de societats estatals monàrquiques o para-monàrquiques. L'església, en aquest context, era confessada *una* en l'univers de la terra, perquè un dels seus elements constitutius era ser una *unitat social* (evidentment, però, *religiosa*), tota ella ajustada per un poder capital. Així l'església universal, anomenada *catòlica* amb categoria numèrica, era la suma d'esglésies locals, en tant que cada una d'aquestes era admesa a la unitat superior, la qual és objectivada en el cos del suprem ministeri jeràrquic de tall monàrquic.

Sistematitzar una eclesiologia *ascendent*, si fins fa poc resultava una empresa quasi impossible, avui encara resulta un xic dificultós tot i que el Vaticà II hi dóna pas, oferint valuoses dades i, sobretot, posant els fonaments de la nova orientació eclesiològica a nivell oficial, en retirar i refusar el primer esquema de la Constitució sobre l'església i admetent-ne un altre, que és el que es configura en la *Lumen gentium*, caracteritzat amb el geni d'església-sagrament. Tot i així, la qüestió de l'església local resta molt marginada. Arrosseguem, referent a aquest punt, greus interrogants que afecten seriosament la vida de l'església en els nostres temps, i que haurien d'ésser resolts amb certa urgència.

La constitució dogmàtica *Lumen gentium* del Vaticà II presenta un text en el n. 26.a. que, explícitament, parla de la teologia de l'*església local*. Per la seva peculiaritat de confecció i per la intenció i forma amb què va ser introduït a la redacció del segon esquema de l'esmentada constitució, és digne d'ésser analitzat. Aquest text proporciona, sens dubte, una formulació teològica sobre l'església local, que bé pot ser considerada com una breu carta magna de l'eclesiologia *ascendent*, és a dir, del lloc capital que ha d'ocupar en eclesiologia l'*església local* degudament entesa.

És d'aquest text que m'ocupo aquí, fent-ne, en primer lloc, una anàlisi i, després, desenrotllant una reflexió teològica tot configurant uns criteris per a una eclesiologia *ascendent*.

I. EL TEXT N. 26.A. DE «LUMEN GENTIUM»: L'ESGLÉSIA LOCAL

1. *Nous aires teològics*

El Concili Vaticà II en la constitució dogmàtica sobre l'església, *Lumen gentium*, tot i havent superat l'esquema de l'eclesiologia oficial dels darrers segles, orienta encara la visió de l'església des de la perspectiva d'una església universal-total amb una bona dosi d'abstractesa. Ni el segon esquema sobre l'església, que suplantava l'anacrònic esquema primer, es proposa d'entrada parlar de l'església local; l'atenció era posada damunt d'altres qüestions que en aquell moment de canvi resultaven més capitals i peremptòries, com per exemple, declarar: que l'església és el *sagrament* de la universal salvació de Déu obrada en Jesucrist¹; que el bisbe rep per via d'ordenació sacramental tant el poder d'orde com el de *jurisdicció*²; que l'església és una congregació de fidels, el nou *poble de Déu*³; que els bisbes, presidits i units amb el de Roma, formen una *unitat collegial*⁴; que la universalitat dels fidels, la qual té la unció del Sant Esperit, *no es pot equivocar en la seva fe*⁵; que l'església és significada de manera apta i *realitzada de forma meravellosa per l'eucaristia*⁶... Aquestes formulacions teològiques que sonaven a novetat i d'altres per l'estil, les trobem intercalades dins una redacció molt complexa — i, en algun cas, fins i tot, incoherent —, de manera que la seva lectura i abast només es pot fer i comprendre a base d'un coneixement de la història de llur redacció. De totes maneres, la disposició temàtica de la *Lumen gentium* respon a quelcom més profund que a una mera importància de matèries; és, sobretot, una posició coherent davant l'afirmació fonamental de la *primacia sacramental* de l'església cristiana. Això sol, en aquells moments, justifica moltes redaccions de compromís que per força s'havien de donar, pel fet que aquest principi teològic denunciava i suplantava el d'una primacia sòcio-jurídica, que darrerament s'havia imposat de forma implacable: la famosa i històrica *sacra potestas*.

(1) *Lumen gentium*, nn. 1; 9; 48; *Gaudium et spes*, n. 42.

(2) *Lumen gentium*, n. 21b.

(3) *Lumen gentium*, cap. II.

(4) *Lumen gentium*, nn. 19-20.

(5) *Lumen gentium*, n. 12a.

(6) *Lumen gentium*, n. 11a.

2. *La interpolació*

De l'església local com a tal, però, no se'n deia res de manera explícita. La teologia de *les esglésies* locals només restava implícitament insinuada i imperfectament considerada en tractar dels bisbes. El deix d'una eclesiologia descendent encara hi era palès. Cronològicament les coses van anar així: el primer esquema eclesiològic fou discutit a l'aula conciliar de l'1 al 7 de desembre del 1962, i fou totalment refusat; el segon esquema, substancialment nou, va començar a ser discutit del 30 de setembre al 30 d'octubre del 1963, el qual, després de fer-hi considerables variacions, fou aprovat el 18 de novembre del 1964. Dins aquest marc cronològic, veiem que el text que explícitament formula una teologia de *l'església local*, i que s'incorpora d'una manera empesa a l'esquema segon en el n. 26.a., apareix a la nova redacció donada als pares el 3 de juliol del 1964.

Unes breus dades sobre la història d'aquest text ens les dona J. Perarnau al comentari que fa al n. 26 en la seva edició crítica de *Lumen gentium*. Diu textualment: «... per entendre l'estructura interna d'aquest número, cal saber que la seva primera redacció se sintetitzava així: "A més del ministeri de la paraula, els bisbes donen i regeixen el ministeri dels sagraments, sobretot l'eucaristia i l'orde, i instrueixen i porten els fidels a la participació litúrgica" (CO. I, p. 46,20). En la segona redacció s'hi ha afegit gairebé tot el primer paràgraf (exemptuada la primera frase que empalmava amb el text actual del paràgraf segon) i molta part del tercer. No té res d'estrany que tota la segona part del paràgraf primer, sobre la comunitat local, no encaixi massa bé en el context.

«Primer paràgraf: "plenitud de sagrament" recorda la doctrina formal de 21.b. (R. p. 98,A). Des de «Haec Christi Ecclesia...» tenim la doctrina sobre l'església o comunitat local. Ja al començament de la segona sessió, el P. Rahner criticava el text aleshores estudiat pel Concili perquè no tenia res sobre aquesta comunitat; es pot veure el text en la nostra *Constitució s. Litúrgia Sda.*, Barcelona 1964, p. 10. Alguns Pares van demanar de posar-hi remei... A un Pare que demanava la supressió d'aquesta doctrina sobre l'Església local, la Comissió li responia que la doctrina és prou clara, com ho

demostra St. Pau. L'Església particular posseeix tots els mitjans de salvació" (M. III, p. 47, n. 182)»⁷.

Queda clar que K. Rahner, membre aleshores de la comissió teològica, juga un paper fonamental tant en la introducció com en la redacció d'aquest text sobre l'església local. Val la pena, doncs, que citem aquí extensament el comentari que el mateix K. Rahner fa del n. 26.a. en l'edició dels documents del Concili publicats a *Lexikon für Theologie und Kirche*. La seva visió ens pot donar el to precís i matisat del text:

«Després de les argumentacions sobre el munus docendi de l'art. 25, es proposa l'art. 26 tractar del munus sanctificandi del bisbe. De fet, però, el primer paràgraf d'aquest art. 26 no deixa d'ésser una interpolació (Einschub), la qual, a manera d'observació feta de pas i un xic forçada, té una relació amb el tema propi ja redactat. Aquesta interpolació (o tascó, Einschub) apareix per primera vegada en l'esquema del 3.7.1964. En les discussions dins i fora de l'aula conciliar s'havia protestat del fet que tota aquesta constitució només considerava l'església des d'una sola perspectiva: l'església total com a tal (cc. I i II) i de la seva estructura (ministeri jeràrquic-poble) i, per tant, no sols no era considerada la vida concreta de l'església allà on de fet es realitza, sinó que ni tampoc no era tractada, restant en suspens, la fonamental relació bíblico-teològica entre l'*ekklesia* en tant que comunitat local realitzada en la Paraula i en l'Eucaristia, que fa que sigui *Cos de Crist*, i l'*ekklesia* en tant que unitat permanent en la veritat i en l'amor d'aquestes esglésies... Ara bé, francament s'ha de reconèixer que pel Concili l'altre punt de vista existent, el de la teologia tradicional, era de preveure que s'havia de notar de manera inevitable, i que gairebé era impossible fer servir els dos aspectes de manera igual com a eix fonamental d'un mateix decret. De totes maneres, la Constitució no exclou l'altre punt de vista: es pot partir de la comunitat concreta en la qual es realitza la predicació de la paraula de Crist i la proclamació de la seva mort salvadora en l'Eucaristia, de forma que el mateix Crist s'hi fa present en Paraula i Sagrament i en la germanor com a salvació escatològica, i així és *Església* en el veritable sentit del mot. Des d'aquí també es pot arribar a la comprensió de l'Església com a totalitat,

(7) *Constitució dogmàtica sobre l'Església. Edició del text...* per Josep PERARNAU. Castelló de la Plana 1965, pp. 140-141.

precisament perquè aquesta Església total (entera) *veritablement està aquí* (vere adest) en la comunitat local...»⁸.

Aquesta anàlisi teològica del n. 26.a. que ens fa K. Rahner, podria ésser molt bé el contingut de la resposta que la Comissió teològica va presentar a aquell Pare del Concili que demanava la supressió d'aquest text sobre l'església local. Segons aquesta visió, la introducció i aprovació del text 26.a. a l'interior de la *Lumen gentium*, el Concili possibilita oficialment el teòleg per discórrer amb naturalitat i amb dades suficients pel camí d'una eclesiologia ascendent.

3. *El text*

Recordem que aquesta formulació descriptiva referent a la teologia de l'església local, text que hem vist qualificat d'interpolació, és situada en la *Lumen gentium* dins el cap. III titulat: «Sobre la constitució jeràrquica de l'Església i, en particular, sobre l'episcopat», i, encara, a l'interior d'aquest capítol és col·locat en l'apartat sobre el «Ministeri episcopal de santificar»,

El text diu així:

«El bisbe, dotat de la plenitud del sagrament de l'orde, és “administrador de la gràcia del sacerdoci suprem”, especialment en l'Eucaristia, que ell ofereix o procura que sigui oferta, i per la qual l'Església continuament té vida i creix. Aquesta Església de Crist està veritablement en totes les legítimes assemblees locals de fidels, les quals, unides amb els seus pastors, també elles són anomenades esglésies en el Nou Testament. En efecte, aquestes són en el seu lloc el nou Poble convocat per Déu, en l'Esperit Sant i en tota plenitud (cf. 1Tes. 1,5). En elles hi són congregats els creients mitjançant la predicació de l'Evangeli del Crist i s'hi celebra el misteri de la Cena del Senyor, “a fi que pel menjar i la sang s'uneixi la perfecta germanetat del cos del Senyor”. En cada assemblea entorn de l'altar, presidida pel ministeri sagrat del bisbe, s'hi expressa el símbol d'aquella caritat i “unitat del Cos místic, sense la qual no hi pot haver salvació”. En aquestes comunitats, encara que siguin sovint petites i pobres, o es trobin

(8) Karl RAHNER, *Das zweite Vatikanische Konzil — Lexikon für Theologie und Kirche I*, Freiburg, Herder, 1966, pp. 242-243.

en situació de diàspora, Crist hi és present, en virtut del qual es congrega l'Església una, santa, catòlica i apostòlica. Doncs, la participació del cos i de la sang del Crist, no fa altra cosa que transformar-nos en allò que sumim»⁹.

4. Unes remarques

Abans de passar a l'anàlisi teològica del text, cal fer unes remarques de tipus general que afecten el conjunt de la formulació:

a) Aquest text fou introduït dins el segon esquema de la constitució sobre l'església amb una *intenció* ben precisa i clara: fer que la constitució *Lumen gentium* prengués posició de manera positiva referent a un tema tan deixat de banda i tan capital alhora: sobre la naturalesa de les *esglésies locals*. Aquesta intencionalitat del text fa que el converteixi, dins el si de la constitució, en una forta i sobtada empenta eclesiològica amb capacitat de somoure i superar l'esquema teològic d'una església centralista i descendent.

b) Precisament perquè aquest text va ser introduït en la constitució quan aquesta era ja harmoniosament i de manera compacta elaborada en clau d'església universal-total, adquireix una importància singular, ja que es tractava d'una llacuna considerable i incomprendible: definir l'església en la seva realització més concreta i positiva. Ja que es tracta, doncs, d'una formulació eclesiològica de *base* i primordial, ha d'ésser considerada com un text *criteriològic* i capital en el context de la teologia sobre l'església elaborada pel concili Vaticà II.

c) Cal també remarcar, per les mateixes raons que acabo d'es-

(9) «Episcopus, plenitudine sacramenti Ordinis insignitus, est "oeconomus gratiae supremi sacerdotii", praesertim in Eucharistia, quam ipse offert vel offerri curat, et qua continuo vivit et crescit Ecclesia. Haec Christi Ecclesia vere adest in omnibus legitimis fidelium congregationibus localibus, quae, pastoribus suis adhaerentes, et ipsae in Novo Testamento ecclesiae vocantur. Hae sunt enim loco suo Populus novus a Deo vocatus, in Spiritu Sancto et in plenitudine multa (cf. 1Thess. 1,5). In eis praedicatione Evangelii Christi congregantur fideles et celebratur mysterium Coenae Domini, "ut per escam et sanguinem Domini corporis fraternitas cuncta copuletur". In quavis altaris communitate, sub Episcopi sacro ministerio, exhibetur symbolum illius caritatis et "unitatis Corporis mystici, sine qua non potest esse salus". In his communitatibus, licet saepe exiguis et pauperibus, vel in dispersione degentibus, praesens est Christus, cuius virtute consociatur una, sancta, catholica et apostolica Ecclesia. Etenim "non aliud agit participatio corporis et sanguinis Christi, quam ut in id quod sumimus transeamus"» (n. 26a).

mentar, que aquest text ofereix amb gran simplicitat i de manera completa l'especificació dels *elements constitutius* d'una veritable església cristiana. Aquesta aportació tan precisa, si bé pot semblar una redundància en el conjunt de la constitució, té un contingut d'un valor excepcional, amb vista a una reestructuració i a un reajustament tant de la concepció eclesiològica com de la praxis eclesial.

II. ANÀLISI TEOLÒGICA

Pel fet que aquest text fou intercalat en un lloc on el discurs anava per camins un xic diferents dels que aquell pretenia, es va haver d'improvisar una connexió que resultés al màxim, simple i coherent. Es tractava d'obrir pas al tema pretès pel cantó on es parlava del bisbe com a president i ministre de l'eucaristia, atès que aquesta celebració és la que constitueix el nucli bàsic de la comunitat o església local. Per això el n. 26 comença amb un paràgraf formulat de tal manera que facilita aquest pas: «El bisbe... és administrador de la gràcia del sacerdoci suprem, especialment en l'eucaristia, que ell ofereix... i per la qual l'església contínuament té vida i creix.» Es parla en termes generals; l'església que té vida i creix per l'eucaristia és encara aquí, una església abstracta, però que resta situada en relació al ministeri del bisbe, el qual és recordat implícitament com el pastor ordinari d'una església local. Els termes del nexus són: bisbe-eucaristia, eucaristia-església; per tant, el terme comú és l'eucaristia i aquesta en tant que celebrada dins els límits propis d'una jurisdicció episcopal. Això permet transferir immediatament la visió d'una església abstracta a una mirada a l'església en la seva concreció més precisa; el paràgraf segon, amb el qual s'entra de ple en el tema sobre l'església local, comença així: «Aquesta església de Crist *està veritablement* en totes les legítimes assemblees locals de fidels...» El *vere adest* és la clau que obre el pas a la nova perspectiva eclesiològica.

Feta aquesta observació sobre el *nexus* que explica la inserció d'un tema dins un context que pot semblar estrany, anem pel comentari teològic:

1. *Església, comunitat de fe*

La teologia de la *comunitat local* (o *església local*) troba el seu raonament base en la celebració de l'eucaristia, i l'eucaristia és essencialment la celebració de la fe cristiana. La comissió teològica que preparà l'esquema de la *Lumen gentium* promulgada, va elegir, per parlar de les esglésies locals, el punt on la constitució describia la funció del pastor local com a president de la celebració de la Cena del Senyor: «El bisbe, dotat de la plenitud del sagrament de l'orde, és administrador de la gràcia del sacerdoti suprem, especialment en l'eucaristia, que ell ofereix o procura que sigui oferta, i *per la qual* l'església contínuament té vida i creix.»

La vida de l'església, doncs, es genera i es desenvolupa en la celebració de la fe; una església és una comunitat de fe. Quan s'afirma que és una *comunitat*, s'hi veu tot el context *sociològic* que comporta i que la condiona: una reunió i una convivència en la fe no es pot abstrure dels elements exigits per una dinàmica de grup. Quan s'afirma que és una comunitat *de fe*, ens situem d'entrada en un nivell *sacramental*; es tracta del signe històric d'una realitat meta-històrica. Aquest signe comunitari (comunitat) de la realitat escatològica (el Senyor de la glòria, objecte de la nostra fe) es realitza íntegrament en les reunions de pregària o de confessió de fe estructurades dins el geni de la celebració pasqual, que anomenem *eucaristia*. Església i Eucaristia són termes bàsicament convertibles¹⁰. Definir l'església com a *sagrament*, és donar-li la seva més genuïna definició, la qual, tot incloent una estructura i dinàmica sociològiques, allibera aquesta comunitat d'una concepció de societat a la manera de la dels estats nacionals o imperials o de meres associacions cíviques.

2. *L'església local, concreció de l'església*

«Aquesta església de Crist està veritablement (vere adest) en totes les legítimes assemblees locals de fidels, les quals, unides amb els seus pastors, també elles són anomenades esglésies en el Nou Tes-

(10) «Porro corpore Christi in sacra synaxi refecti, unitatem populi Dei, quae hoc augustissimo sacramento apte significatur et mirabiliter efficitur, modo concreto exhibent.» *Lumen gentium*, n. 11a.

tament.» L'església de Crist no està hipostatitzada en un universal indeterminat, sinó que la *plena* església es realitza com a tal en cada assemblea que celebra la fe en el Déu de Jesucrist. Cada assemblea local de creients legítimament reunida és *una església* veritable. L'església *una* i *catòlica* subsisteix en la *local*.

La realitat sacramental de l'església és una *comunió* (koinonia) de fe, que vol dir una cosa molt diferent d'una mera organització unitària des del punt de vista sociològic o ideològic. De manera que quan en aquest text es pressuposa que l'assemblea de creients és unida amb el seu pastor (*pastoribus suis adherentes*), s'afirma la necessitat del *ministeri de comunió* i, alhora, es diu que la mateixa comunitat és una *comunió* sacramental, usant el terme clàssic i tècnic del llenguatge cristià. L'accent s'ha de posar aquí en el *signe de comunió* més que no pas en la perspectiva de disciplina de submissió; aquesta, en tot cas, ha d'ésser considerada dins un context de servei per part del ministre i de fidelitat per part de tots a la fe que se celebra.

Es de summa importància, dins aquest context, tenir ben aclarida la noció de *comunió* (= koinonia) cristiana. Es tracta d'una comunicació que realitza l'Esperit Sant, si bé és explicitada en una fidelitat i en un llenguatge històrics; en això, el ministre de la comunió hi té un paper (un servei) imprescindible, amb el ben entès que ell no és el comunicador (ni la font, ni l'origen de la comunió cristiana), sinó el servidor de la *comunió*, la qual viu i s'ha de realitzar *en* tota la comunitat creient.

L'església de Crist, per tant, viu en cada església local, i l'església local és una comunitat (= comunió) de l'Esperit Sant.

3. Cada església local té un ministeri de comunió

«En efecte, aquestes (esglésies) són en el seu lloc el nou Poble convocat per Déu, en l'Esperit Sant i en tota plenitud (cf. 1 Tes. 1,5).» L'Esperit Sant és l'autor i l'artífex de l'església: l'església és la comunitat de l'Esperit de Déu. Malauradament podem constatar com la *pneumatologia* ha tingut una vida molt precària i no massa ben usada en la teologia occidental en general. Aquesta constatació consignada aquí no és per fer cap gemec, sinó per orientar la nostra mirada en la lectura d'aquest text. Portem a sobre una greu deformació respecte de la relació: Esperit Sant - Església. No podem ignorar

sobre aquest punt que les eclesiologies de tall *descendent* donaven una imatge de la donació i acció de l'Esperit Sant en els fidels realitzades *via* ministeri jeràrquic. Dit això de pas, veiem com el Vaticà II intenta de restaurar la pneumatologia del Nou Testament dins el marc d'una adequada comprensió d'església segons el mateix Nou Testament ens dona.

Hi ha un bloc substancial que és: Esperit Sant - Església. L'església cristiana és la comunitat de l'Esperit de Jesucrist. És el sagrament de l'obra de Déu pel seu Sant Esperit. Una cosa és, doncs, ser ministres de l'Esperit de Déu, que és tota l'església (cada església), tant per confessar-lo com per proclamar-lo; l'altra cosa és el ministeri de comunió *en* l'església. Quan aquest ministeri de comunió absorbeix el ministeri de l'Esperit, es provoca un desequilibri i una tensió, i es creen així situacions conflictives dins el si de les esglésies. Quan el ministeri de comunió ha estat interpretat com un ministeri de *poder sagrat* (*sacra potestas*), com si fos un principi generador i vivificador d'esglésies, aleshores sorgeix una església bipartida: l'església dels *dos gèneres de cristians*, segons l'expressió de la teologia medieval. El corrent teològic que ha aplicat al cos ministerial — la jerarquia — una sacramentalitat de Crist *Cap* ha estat molt desafortunat, tant per la manca de bases críticament admissibles amb què s'ha elaborat, com per les conseqüències fatigoses i deplorables que sovint ha creat en la pràctica pastoral. El ministeri de comunió no pot atribuir-se l'exclusiva de la sacramentalitat de Crist *Cap* de l'església, precisament perquè és l'església com a tal (la comunitat de fe) el sagrament del seu Cap. Extorsionar aquesta figura paulina per potenciar un tipus de capitalitat indeguda en el ministeri de comunió, és enfosquir la faç de l'església i pertorbar la seva identitat.

El paràgraf transcrit a l'inici d'aquest apartat 3., considerat en tot el context, indica clarament que tota església és sagrament-plenitud del Déu cristià en i per l'Esperit Sant. El ministeri de comunió, doncs, s'integra dins aquesta unitat indivisible. La nota eclesial de la primàcia de la comunitat creient — amb un ministeri de comunió en el seu si —, la tornem a veure remarcada en aquest altre paràgraf del text: «En cada assemblea entorn de l'altar, presidida pel ministeri sagrat del bisbe, s'hi expressa el símbol d'aquella caritat i "unitat del Cos místic, sense la qual no hi pot haver salvació"... en aquestes comunitats... Crist hi és present, en virtut del qual es congrega l'església una, santa, catòlica i apostòlica. Doncs, la participació del

cos i de la sang del Crist, no fa altra cosa que transformar-nos en allò que sumim.»

El ministeri que presideix la *comunió* de l'església (=assemblea que invoca el nom del Senyor) és certament un ministeri o servei específic, que exerceix un o uns membres determinats — ordenats — de la comunitat, de manera que el qui assumeix aquesta missió en la comunitat queda caracteritzat com a servent de *comunió*, sobretot en l'eucaristia (praesertim in eucharistia), i la comunitat l'ha d'acceptar com a tal. K. Rahner, dins aquesta perspectiva, diu que el dirigent ordenat per a les celebracions eucarístiques ha d'ésser en principi el mateix que el dirigent total de la comunitat, i afegeix: «El problema de l'ordenació ha d'ésser considerat i respost, també aquí, entenent una ordenació relativa i no absoluta»¹¹. Dins el marc d'una teologia crítica es bandeja el tipus de ministeri — ordenació — entès per a si mateix (absolut) sense relació (relatiu) a una comunitat determinada, atès que el ministeri no és cap bloc eclesial juxtaposat o paral·lel a un anomenat bloc de fidels, sinó que el ministeri de comunió o jeràrquic, tal com se l'anomena normalment, és una funció que té sentit d'ésser comprès *des de* la comunitat creient, és a dir, des d'una església. Des de l'origen de l'església cristiana el ministeri de comunió i de direcció ha estat evidenciat en la mateixa activitat d'invocació i de confessió de la fe de la comunitat cristiana. El grup dels *dotze* o dels *apòstols* de l'inici cristià no es pot confondre amb el ministeri de comunió o de direcció de les esglésies; els d'aquell grup podien exercir també aquest ministeri, però en tant que eren els testimonis *fonamentals* de la resurrecció de Jesús tenien una missió, que era, per una banda, *irrepetible* i, per una altra, no plenament coincident amb la del ministeri de direcció de comunitats o esglésies. Darrera això, hi viu tota la història i la controvèrsia entorn a la qüestió de la *successió apostòlica* centrada en el ministeri jeràrquic, qüestió que no és pas del tot resolta, tal com la teologia oficial es pensa, si es consideren els nous interrogants que presenten l'exegesi bíblica, la història i la mateixa teologia.

(11) Karl RAHNER, *Cambio estructural de la Iglesia*, Madrid, Edic. Cristiandad, 1974, p. 140.

4. *La dinàmica de l'església local: la Paraula i la Cena del Senyor*

«En elles (les esglésies locals) hi són congregats els creients mitjançant la predicació de l'Evangeli del Crist i s'hi celebra el misteri de la Cena del Senyor, "a fi que pel menjar i la sang s'uneixi la perfecta germandat del cos del Senyor".» Una església és una comunitat creient que celebra la paraula de fe proclamada en i des del si de l'assemblea de pregària i que celebra el memorial del Senyor en l'acció eucarística. Quan es demana quina és l'específica missió de l'església existent enmig de la societat humana, la resposta més precisa és aquesta: ésser una comunitat proclamadora de la bona nova del Regne de Déu rebuda i apresada en la celebració de comunió amb el Senyor. Tant la comunió que exerceix com el missatge que la comunitat llegeix en les formes històriques (litúrgia i escriptura santa) fidelment transmissores de l'apostòlica experiència pasqual, porten, en cada una d'aquestes assemblees, la garantia i la força generadora de l'Esperit Sant.

La dinàmica eclesial de *Paraula i Cena del Senyor* formen una unitat indissociable, de manera que la Paraula és viscuda en la comunió eucarística i aquesta és interpretada en aquella. El Vaticà II en la constitució *Dei Verbum* té una formulació sorprenent que explicita aquesta afirmació: «L'església sempre ha venerat les sagrades Escripures de la mateixa manera que el Cos del Senyor, i això ho fa, sobretot en la litúrgia santa, no deixant mai de prendre el pa de vida tant de la taula de la paraula de Déu com de la del Cos del Crist tot distribuint-ho als fidels»¹². Les comunitats o esglésies locals, doncs, s'han de centrar en aquesta dinàmica per a subsistir i complir la seva vocació i alhora el ministeri de comunió ha de trobar en ella la delimitació del seu exercici.

5. *El pluralisme de les esglésies locals*

El text, per últim, presenta una formulació que resulta ésser nova dins el context de la *Lumen gentium*, i que explicita la capacitat de

(12) «Divinas Scripturas sicut et ipsum Corpus dominicum semper venerata est Ecclesia, cum, maxime in sacra Liturgia, non desinat ex mensa tam verbi Dei quam Corporis Christi panem vitae sumere atque fidelibus porrigere.» *Dei verbum*, n. 21a.

formes plurals d'existir i d'actuar les esglésies: «En aquestes comunitats, encara que siguin sovint petites i pobres o es trobin en situació de diàspora, Crist hi és present, en virtut del qual es congrega l'església una, santa, catòlica i apostòlica.»

Aquí es té en compte una figura d'església no lligada amb cap esquema preestablert. L'església una, santa, catòlica i apostòlica es pot veure realitzada en diversitat d'esglésies, segons hagin de viure encarnades en diversitat de condicions i de circumstàncies que demanen varietat d'organització i de configuració. Els elements d'expressió de l'església: paraula, ritu, reunió, ministeri..., no poden tancar-se mai davant les peculiaritats culturals i les exigències circumstancials, ja que tot ha d'estar en funció de l'acte de fe que celebra la comunitat, el qual fa que Crist hi sigui present, amb la força del qual es congrega l'església una i catòlica.

L'església local com a tal s'ha de considerar des d'una altra òptica que la d'un esquema universal compost i organitzat minuciosament amb tots els detalls, i que s'imposa amb rigor i d'una manera implacable arreu. K. Rahner vuit anys després de la promulgació de la *Lumen gentium* escriu l'opuscle: *Canvi estructural de l'església com a tasca i oportunitat*, on, de manera contundent —sobretot en l'apartat: *l'església des de la base*— parla amb geni teològic d'aquesta renovada concepció d'església. La primera afirmació que fa és: «L'església del futur serà una església que es constituirà des de baix i mitjançant comunitats de base de lliure iniciativa i associació. Hem de fer tot el possible per a no impedir aquest desenvolupament... L'església només es farà present a mesura que es realitzi de manera assídua mitjançant la lliure decisió de la fe i la lliure formació de comunitats per part dels individus immersos en una societat profana, que, d'entrada, no serà marcada cristianament. El fet que això es pugui considerar com una descripció més aviat sociològica que teològica de la continuada existència de l'església, i que aquest existir continuat sempre hagi d'assumir i de reconèixer el missatge evangèlic transmès i el ministeri volgut per Crist a partir dels apòstols, no canvia res d'essencial en el nou estil amb el qual es va fent l'església d'avui i del futur. A això s'ha d'afegir que la fe és sempre la decisió feta de manera lliure i individual, de manera que no pot ésser contra l'essència de l'església que això vagi apareixent amb més claredat que abans en la manera de fer-se l'església, la qual, en tant que

magnitud històrico-real, no pot existir si no es basa en aquesta fe dels homes...»¹³.

Recordem una altra vegada que K. Rahner fou un dels membres de la comissió teològica del concili Vaticà II, promotor del text que analitzem. Per cloure aquest apartat II remarco la gran dada que ens ofereix el text conciliar, que és la delineació crítica d'una eclesiologia ascendent.

III. BASES CRITERIOLÒGIQUES PER A UNA ECLESIOLOGIA ASCIDENT

Com una conseqüència de les dades anteriors es poden establir uns criteris eclesiològics que han de considerar-se com les bases per a una estructuració de l'eclesiologia ascendent:

1. *Església* — «*localitat*»

L'Església es fonamenta en l'acte de fe cristià, i aquest acte de fe tot i havent d'ésser un acte de fe lliure de l'individu, és per origen i naturalesa un acte de fe *comunitari* i *públic*. Una església és una comunitat creient d'expressió visible i establerta com a *signe* davant de la comunitat humana en general. La forma comunitària d'expressió significativa és la *reunió* o assemblea en la qual s'invoca el nom del Senyor; és en aquest sentit que l'acte de fe eclesial va intrínsecament lligat amb la *localitat*: l'església és aquí i allà..., cada església porta una delimitació toponòmica: l'església de Jerusalem, la de Corint, la de Tessalònica...L'església, doncs, tant per raó de subsistir en un *acte de fe comunitari*, com per raó de la seva naturalesa de *reunió fenomènica* que es fa signe de la seva fe, ha d'existir *localitzada*, és a dir, l'església és una reunió local de creients; així ha aparegut en el món i així ha de continuar existint.

Una delineació eclesiològica que debilités el realisme *local* de l'església, pot dur, a la curta o a la llarga, a destruir el seu geni sacramental, nucli genètic de la seva identitat, o a diluir l'església concreta dins un concepte de societat multinacional on pot dominar més l'organització que el sagrament. L'església *total*, que és un fet,

(13) Karl RAHNER, *Cambio...*, p. 132.

recolza damunt l'església local, i el caràcter (o nota) de *una* i *catòlica* de l'església no li prové del fet sociològic de la seva universalitat i unitat fàctiques, sinó de la seva realitat sacramental en tant que cada església confessa el mateix Senyor moguda pel mateix Esperit, i aquest acte de fe té projecció universal d'expressió i de convocatòria. L'església és *una* perquè cada església només pot ser aquella que és la pensada per Déu, i és *catòlica* perquè cada església en tant que unitat sacramental és una oferta universal sense excepció.

Heus aquí que la *localitat* de l'església és la *base ascendent* en l'eclesiologia. La constitució local de l'església ens porta a considerar l'església com a *misteri de comunió*.

2. *Església — «misteri de comunió»*

La *comunió* afirmada de l'església només es pot comprendre adequadament si se situa dins l'àmbit de la sacramentalitat. El lligam que de fet cohesionava cada comunitat en si i les comunitats entre si és l'Esperit Sant. És el Déu de Jesucrist que, capacitant-nos per creure en Ell, i essent Ell l'energia congregadora — *Pneuma* — que ens uneix a Ell mateix, realitza la *comunió* — *koinonia* — cristiana en la mesura que el convocat lliurement hi respon. Estem, doncs, altra vegada davant la composició de l'acte de fe cristiana. Aquest *diàleg* unitiu i comunicatiu que Déu inicia i consuma en la història és la *comunió* cristiana. El punt de trobament no està en l'home, sinó en Déu: Déu personalment es dona convocant-nos cap a Ell; el Seu Sant Esperit és energia comunicativa en amor; la comunitat, respondent amb invocació lliure i agraïda — *eucaristia* — a la presència del Senyor que ens sorprèn, és el signe expressiu i captible d'aquest Diàleg sacramental que passa a ésser paraula d'evangeli per a tothom: Tot aquest conjunt dialogal, que es fa expressiu i activament present en cada assemblea que celebra la fe, és la comunió o *koinonia* cristiana.

La *comunió*, que fa que l'església sigui una i catòlica, no és realitzada per una estructura històrica d'unitat, sinó que es genera a l'interior de l'acte de fe (el procés dialogal mencionat) de la comunitat creient, essent aquesta comunitat o església el *signe* de la comunió salvadora de Déu. Precisament perquè cada església local és signe ple de la comunió, és *misteri de comunió*; es per això que l'es-

glésia total escampada arreu de la terra és un únic misteri de comunió, simbolitzat o significat amb el diàleg creient que exerceix el *ministeri de comunió*. Així es veu l'església *en i a partir* de les esglésies, i això ens fa dir que només hi ha una església de Jesucrist.

La celebració de la fe en tant que realitza el misteri de *comunió* eclesial és la *base permanent* en l'eclesiologia.

3. *Església — «pluralitat»*

L'església subsisteix en el seu acte de fe comunitari expressat en un lloc cosa que, en el nostre cas, no vol dir només una categoria d'espai, sinó també una categoria cultural i sociològica. La comunitat orant és un grup determinat (comprès en diversitat de formes) situat en un àmbit determinat, en un medi que no l'esgota la geometria espacial; i és la coordenada, grup determinat (però obert) i àmbit determinat, allò que constitueix l'element *local connatural* a una església. L'acte de fe d'una església determinada ha d'assumir, per tal d'ésser signe captable i parlant en un determinat lloc, el llenguatge del propi medi, i aquí llenguatge, com passa en parlar de lloc, abraça tot un conjunt d'elements expressius íntimament vinculats a la comunitat creient en tant que és lloc. Lloc i llenguatge formen una unitat viva en l'existència d'un grup humà. L'església és *signe* perquè d'una manera o altra és *local*, és a dir, perquè és un signe localitzable i comprensible. El *llenguatge* o significació de la fe, element constituït del sagrament cristià, ve fonamentalment determinat *des de* la localitat de cada església, mantenint-se sempre fidel a l'objecte de la fe.

Consegüentment, l'església *total* és, i no pot deixar mai d'ésser-ho, una església d'expressió *plural*, atès que només es pot parlar d'església total en la mesura que, dins el misteri de comunió, hi ha l'acte de fe significatiu de les esglésies *locals*. La fe en un Déu que ha fet l'home i que s'ha fet *home* —el Déu localitzat— no sols no pot violentar el llenguatge local dels homes lliures, sinó que, sense aquest llenguatge, el peculiar de cada església, l'acte de fe restaria insignificant i no atenyeria la seva finalitat. Una cosa és l'objecte de la fe cristiana i una altra és la forma històrica de confessió i de proclamació d'aquest objecte suprem.

I aquí cal explicitar que quan diem que l'església és comunitat de fe, és a dir, *signe* de fe, comporta que el seu llenguatge *local* es pugui

estructurar de forma desimbolta i sense extorsions, posant-hi en joc tot el conjunt d'elements que constitueixen aquest llenguatge: cultura, formes socials de reunió, literatura, psicologia popular, cant, formes d'art..., propis de la comunitat local. Tot això no ha d'ésser entès com una concessió benèvola que es fa des de fora, sinó com un dret propi de l'església local, el qual s'origina en la font de la dignitat de la persona humana, que és la seva llibertat. Avui, en la forma històrica d'ésser organitzada l'església, hi ha molt a dir i a desitjar; recordem només: la riquesa de famílies litúrgiques locals del primer mil·lenni cristià; les organitzacions autònomes de les esglésies metropolitanas i patriarcals — d'occident i d'orient — que donaren fisonomia peculiar a les pròpies esglésies; la llibertat d'acció organitzativa i de formes de reunió dels tres primers segles...

La celebració de la fe en tant que és *signe* que confessa i proclama el misteri del Déu, Pare de Jesucrist, és la base *expressiva* en l'eclesiologia.

4. *Església* — «comunitat»

Avui, entre nosaltres, el concepte d'església local el solem tenir format amb el motillo del Dret canònic vigent fins ara. De fet, i jurídicament parlant, és la diòcesi. Ara bé, la teologia, associada amb fórmules renovades del Vaticà II¹⁴, intenta de retornar la imatge d'església local dins la configuració de comunitat cristiana viva, marcada amb el caràcter de comunitat que celebra la fe amb assiduitat i amb certa estabilitat. Un concepte merament jurídic, o primordialment jurídic, d'església local, sobretot si aquest és un esquema purament territorial amb precisió de límits frontalers, pot resultar ésser un greu obstacle al procés que ha de restaurar la primacia de la *comunitat* — les persones — sobre l'hegemonia de la propietat — el feu —. A l'hora de considerar, a la pràctica, una comunitat local, no s'ha d'anar tant a marcar territoris, sinó més aviat a assumir comunitats, o a crear climes comunitaris, la qual cosa no nega de cap manera una certa delimitació d'àmbits humano-espacials.

Una eclesiologia ascendent parteix del grup creient com a tal que es troba ací i allà, i que la seva configuració comunitària ha pogut dependre de moltes causes i circumstàncies. A l'interior d'aquesta

(14) Vegeu: *Sacrosanctum Concilium*, nn. 41-42.

visió, l'església local tampoc no ha de venir determinada per un ministeri jeràrquic preexistent a la comunitat, com si una església local ho fos en virtut del ministeri local. El ministeri de comunió, element constituent de tota església, s'ha d'entendre en i per a la comunitat i simultàniament amb la comunitat. Tot i tenint en compte l'*status quo* de l'organització i el dret eclesiàstic actuals, i les dificultats que comporta tota transformació fàctica, l'eclesiologia ascendent ha de veure així les coses: No perquè en un lloc on hi ha un bisbe o un prevere establerts, allà hi ha, en virtut d'aquestes seus, una diòcesi o una parròquia, sinó que allà on hi ha una comunitat cristiana hi ha també ministeri de comunió i de direcció; sense que hi hagi, d'entrada, cap inconvenient en qüestions de nomenclatura o de graduacions de servei dins la unitat ministerial (bisbe-diòcesi, prevere-parròquia).

La reestructuració disciplinària entorn a les esglésies locals no s'ha de fer amb criteris merament jurídics i de distribució territorial, sinó, primordialment, amb el criteri teològic que església local és comunitat de creients que celebren i proclamen la fe cristiana, i que té per ella mateixa la llibertat i el dret d'existir com a tal en virtut del voler i de la convocació de Déu.

Allà, doncs, on hi ha una comunitat cristiana viva, en aquesta comunitat hi ha d'haver un ministre de comunió ordenat per a la funció capital de presidir l'eucaristia; si la presència d'aquest ministeri es veu obstaculitzada per causes subsanables, com podria ser una disciplina canònica que està en mans de la mateixa església (l'anomenat dret eclesiàstic), s'han de treure els entrebancs possibles i no cercar només solucions de tipus parcial com ara podria ésser la restauració del diaconat permanent.

La comunitat de fe és la *base configurativa* en una eclesiologia ascendent.

5. *Església — «dinàmica evolutiva»*

L'església és una comunitat que celebrant la fe és *transmissora* de la fe. Aquesta transmissió és el que fa que l'església sigui *traditio* (tradició) incessant. Així com l'acte de fe és un signe obert a la universalitat humana estesa arreu de la terra, igualment és un acte significatiu obert i orientat cap al futur històric. L'església és catòlica tant per la seva projecció a l'espai (homes d'arreu) com al temps

(homes de sempre). L'església és, doncs, *tradicció* en cada comunitat local i des d'aquestes comunitats.

És realment paradoxal que la realitat de la *tradicció* se l'hagi revestida amb un aspecte de l'immobilisme i de conservadurisme quan, de fet, *tradicció* és un *lliurament*, una acció transmissora i activa, de manera que si en cada moment no és obrada amb formes d'expressió idònies i oportunes, la fe pot restar encallada a causa d'una inassequibilitat de llenguatge. Transmetre la fe no és transmetre una simple ideologia o sistema doctrinal, és transmetre vivament l'experiència de la *comunió* eclesial, la qual, en tant que sacramental, no es pot realitzar si no és amb signes que constantment han de dur l'empremta del lloc i del temps que caracteritza la comunitat. Déu no varia i la seva fidelitat salvadora roman per sempre; això és el que es lliura en els actes de comunió, però la forma històrica del lliurament és per naturalesa evolutiva i reformable, i la fidelitat de l'església al Déu fidel comporta la sincronització cultural amb l'evolució històrica dels homes, dins la qual broten *els signes del temps*. Transmetre la fe no és transmetre un objecte ni un costum, és fer participar en una *comunió* present aquells qui van venint; és viure una vida i la vida és constantment creadora i evolutiva.

Les esglésies locals han d'ésser imaginatives, captadores de les noves imatges que duu el temps o, millor dit, que han de fer un temps nou. D'aquí ve que l'església *est semper reformanda*, ha d'evolucionar sense nostàlgies, conservant valors realment *clàssics* (que porten un llenguatge quasi universal), creant-ne d'altres, abandonant formes caducades i superades i desistint oportunament d'actituds acrítiques o anticrítiques. De manera que si les esglésies locals no troben un camí expedit per viure una transmissió de la fe sense traves, no es pot esperar que l'agilitat evangèlica que reclama la fe ens vingui d'altres esferes.

La dinàmica evolutiva de les esglésies és la *base canviant* en l'eclesiologia ascendent.

* * *

La força de vida i d'evolució que enclou el Vaticà II ha d'ésser aprofitada al màxim i sense dilació. El text que acabem d'examinar — *Lumen gentium*, n. 26.a — no deixa d'ésser una base típica amb vista a una renovada eclesiologia. Junt al progrés teològic respecte

a la cristologia ascendent¹⁵, cal trobar les bases d'una corresponent *eclesiologia ascendent*, atès que ambdues disciplines teològiques porten uns lligams intrínsecs d'analogia singular. Com acabem de veure, el text analitzat fa esclatar d'una manera admirable l'esquema orientador d'una *eclesiologia* basada en el *misteri de comunió* tal com plenament es realitza en *l'església local*: comunitat de creients que celebren la fe cristiana animats per l'Esperit Sant.

Ramon POU i RIUS
C. St. Cristòfol, 2
VIC (Barcelona)

Juliol 1978

(15) Ramon SALA, *Les cristologies actuals*, a *Qüestions de vida cristiana-91*, Montserrat 1978, pp. 64-76.

Summary

The life force and evolutionary power contained in the Second Vatican Council should be used to the maximum and without delay. The studied text *Lumen gentium* nr. 26. a. is actually a typical base to systematize a renewed ecclesiology. Together with the theological progress relating to the 'ascendent Christology', it is necessary to find the basis of an 'ascendent ecclesiology', if we have in mind that the two theological disciplines show close association of singular analogy. The analysis made in this critical study of the said text gives us the possibility of structuring a true 'ascendent ecclesiology' from the local Church congregations regarding the mystery of communion.